

EKOLOŠKI ASPEKTI U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA

Dr. sc. Haris Fazlagić, email: haris.fazlagic@yahoo.com

JU „Centar za sport i rekreaciju“ Sarajevo, Ul. Kralja Tvrtka 1, 71000 Sarajevo

Sažetak: Cilj ovog istraživanja je prezentirati podatke o ocjeni stanja okoliša u Federaciji BiH s ciljem da se za održiv razvoj osigura veće participiranje i uključivanje znanstvene, stručne i najšire javnosti u procese rješavanja problematike okoliša, odnosno da se odgovornost i dužnost brige o okolišu prenese na sve koji utječu na okoliš, od zakonodavne preko izvršne vlasti, do preduzeća, pojedinca, građanina, kulturu i odnos svih nas prema prirodi. Najvažniji segment pristupa ovom pitanju je potreba za uključivanjem obaveza za zaštitu okoliša u sve razvojne i strateške dokumente sektorske politike, budući da je ta integracija ujedno i jedan od instrumenata, ali i osnovna načela i ciljevi savremenih ekoloških zaštita i održivog razvoja. Rezultat su prioritetne mjere koje treba poduzeti kako bi zaštitili okoliš, dijalog, sudjelovanje, odnosno prevenciju za razvoj i opći opstanak civilizacije.

Ključne riječi: Ekologija, okoliš, zaštita, strategija, država, čovjek

ECOLOGICAL ASPECTS IN A SUSTAINABLE DEVELOPMENT FUNCTION

Abstract: The aim of this research is to present the data on the environmental status assessment in the Federation of Bosnia and Herzegovina in order to ensure greater participation and involvement of the scientific, professional and wider public in the processes of environmental problem-solving for sustainable development, ie the responsibility and duty of environmental concern to all those who affecting the environment, from the legislative through the executive, to the enterprise, the individual, the citizen, the culture and the relation of all of us to nature. The most important segment of access to this issue is the need to incorporate environmental obligations into all development and strategic documents of the sectoral policy, as this integration is at the same time one of the instruments, but also the underlying principles and goals of contemporary environmental protection and sustainable development practices. The result is the priority measures that must be taken to protect the environment, dialogue, participation, ie prevention for development and the general survival of civilization.

Keywords: Ecology, Environment, Protection, Strategy, State, Man, Survival

UVOD

Izvor: <https://www.ekapija.com/after-workhours/30569/10-ekoloskih-zapovesti>¹²⁰

Na općeniti razvoj civilizacije itekako utiče globalna kriza okoliša koja jasno upozorava na naše ponašanje i odnos prema prirodi i prirodnim bogatstvima. Zadnji izvještaj je sačinjen 2012. godine, što nagovještava veći nivo institucionalne svijesti o potrebi sistemskog

¹²⁰ Redžić S. i „sar“, (2010), Stanje okoliša Federacije BiH, Sarajevo

pristupanja problematici zaštite okoliša, što je rezultiralo i akcionim planom, izvještajem i implementacijom istog. Najvažniji instrument u planiranju ali i pokazatelj politike zaštite okoliša je upravo izvještaj koji nameće obavezu zaštite okoliša u sve razvojne i strateške dokumente drugih sektora sa ciljem uvođenja savremene prakse zaštite okoliša i održivog razvoja.¹²¹

1. OKOLINA I ZAŠTITA OKOLINE – osnovni pojmovi

1.1. Okolina, zaštita okoline i zaštita prirode

Okolina / sredina - okruženje (okružujući prostor) u kojem neka organizacija deluje, uključujući vazduh, vodu i zemlju, prirodne resurse, floru, faunu, ljude i njihovo međudelovanje. Zaštita okoline i zaštita prirode su dva osnovna zakonska koncepta pristupa okolini. Zaštita okoline reguliše ograničavanje uticaja postrojenja na okolinu, a zaštita prirode ograničava promjene u prirodi (ekosistemima). Zaštita okoline se odnosi na područja namjenjena urbanizaciji, industriji, saobraćaju, poljoprivredi i druge čovjekove aktivnosti, dok se zaštita prirode odnosi na područja posebne prirodne vrijednosti u kojima je dozvoljeno, ili je veoma ograničeno, unošenje promjena u prirodne sadržaje. Zaštita okoline je kompromis između zahtjeva za ekonomskim aktivnostima i zahtjeva za očuvanjem kvaliteta prirode, a zaštita prirode je kompromis između želje za očuvanjem prirode u njenom izvornom obliku i neminovnim promjenama koje je čovjekova vrsta unijela u, do tada spori i samoregulirajući razvoj prirode. Zaštita okoline je evoluirala u nešto aktivniji koncept - okolinsko upravljanje. Termin okolinsko upravljanje po ISO EN BAS 14000 znači upravljanje uz uvažavanje okolinske komponente.¹²²

2. ZAKONSKA OSNOVA

Najznačajniji propisi o zaštiti čovjekove okoline u Bosni i Hercegovini su:
ZAKON O ZAŠTITI OKOLIŠA Sl. n. FBiH 33/03

1. Pravilnik o pogonima i postrojenjima za koje je obavezna procjena utjecaja na okoliš i pogonima i postrojenjima koji mogu biti izrađeni i pušteni u rad samo ako imaju okolinsku dozvolu („Službene novine Federacije BiH“, broj 19/04)
2. Pravilnik o uvjetima i kriterijima koje moraju ispunjavati nositelji izrade Studije uticaja na okoliš i visini naknade i ostalih troškova nastalih u postupku procjene uticaja na okoliš („Službene novine Federacije BiH“, broj 68/05)
3. Pravilnik o rokovima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolinske dozvole za pogone i postrojenja koja imaju izdate dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoliša („Službene novine Federacije BiH“, broj 68/05)
4. Pravilnik o uvjetima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolinske dozvole za pogone i postrojenja koja imaju izdate dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoliša („Službene novine Federacije BiH“, broj 68/05)
5. Pravilnik o izradi godišnjih / polugodišnjih programa inspekcije zaštite okoliša („Službene novine Federacije BiH“, broj 68/05)

¹²¹ <https://www.ekapija.com/after-workhours/30569/10-ekoloskih-zapovesti>

¹²² Zakoni o zaštiti okoliša FBiH, (2003), Sarajevo

6. Pravilnik o sadržaju izvještaja o stanju sigurnosti, sadržaju informacija o sigurnosnim mjerama i sadržaju unutarnjih i spoljnih planova intervencije („Službene novine Federacije BiH“, broj 68/05)
7. Pravilnik o registrima postrojenja i zagađivanjima („Službene novine Federacije BiH“, broj 82/07, od 19.11.2007.godine)
8. Pravilnik o eko – oznakama i o načinu upravljanja eko – oznakama („Službene novine Federacije BiH“, broj 92/07)
9. Pravilnik o donošenju najboljih raspoloživih tehnika kojima se postižu standardi kvaliteta okoliša („Službene novine Federacije BiH“, broj 92/07) od 19.12.2007.
10. Pravilnik o izmjeni pravilnika o uvjetima i kriterijima koje moraju ispunjavati nositelji izrade studije utjecaja na okoliš i visini naknade te ostalih troškova nastalih u postupku procjene utjecaja na okoliš („Službene novine Federacije BiH“, br
11. Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o uvjetima i kriterijima koje moraju ispunjavati nosioci izrade studije utjecaja na okoliš i visini naknade i ostalih troškova nastalih u postupku procjene utjecaja na okoliš („Službene novine Federacij
12. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša
13. Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima za podnošenje zahtjeva za izdavanje okolinske dozvole za pogone i postrojenja koja imaju izdate dozvole prije stupanja na snagu Zakona o zaštiti okoliša
14. Pravilnik o uslovima i kriterijima koje moraju ispunjavati ovlašteni nosioci izrade Studije o utjecaju na okoliš, visini pristojbi, naknada i ostalih troškova nastalih u postupku procjene utjecaja na okoliš
15. Federalna strategija zaštite okoliša
16. Program aproksimacije propisa FBiH sa pravnom stečevinom EU u oblasti zaštite okoliša.¹²³

3. OSNOVA ZA ODRŽIVI RAZVOJ BiH

Osnova za održivi razvoj u Bosia i Hercegovini je sirovinska i energijska baza privrednog razvoja zemlje, ali i prostor za razvoj bazične i vojne industrije, hemijske industrije (na bazi azota i klora), sa velikim hidro i termo energijski potencijalom, velikim zalihama uglja i rudama metala, željeza, aluminijska, olova i cinka, te potencijal za proizvodnju električne energije. Međutim, za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini je problem nepostojeći balans ekonomija – ekologija, prouzrokovan devastacijom okoliša, intenzivnom eksploatacijom prirodnih resursa, sa visoko zagađujućim i uglavnom zastarjelim tehnologijama. Poseban problem je nedostatak finansijskih sredstava. Npr. kroz javni poziv 2010 / 2011. godine sredstva namijenjena za sufinansiranje programa, projekata i sličnih aktivnosti iz oblasti zaštite okoliša kroz 4 programa zaštite kvaliteta voda, izgradnja i sanacija kolektorskih mreža, tretman i monitoring otpadnih voda i druge slične aktivnosti u oblasti upravljanja otpadnim vodama, zaštita izvorišta, vodozaštitnih zona itd. nisu bila dovoljna te su aktivnosti zaustavljene ili neće biti završeni na okolišno prihvatljiv način. Dodatni problem je protekli rat, nakon kojeg je međunarodna zajednica bila zaokupljena aktivnostima obnove devastirane zemlje i njene infrastrukture, te procesom uspostavljanja novog državnog sistema, što je rezultiralo činjenicom da BiH nije bila dovoljno uključena u razvijanje ideje i implementaciju održivog razvoja. No, ipak, BiH se uspjela kroz nekoliko regionalnih međunarodnih programa, poduzetih od 1997. godine uključiti u proces razvijanja ideje i implementacije

¹²³Federalno ministarstvo okoliša i turizma, (2012-2017), Sarajevo

održivog razvoja. To su, prije svega, regionalni mediteranski i podunavski programi, kao što su: Mediteranski Akcioni Plan (MAP).

3.1. Akcioni plan

Mjere koje država treba poduzeti s ciljem razvoja politike okoliša i bržeg napretka ka punopravnom članstvu u EU su nevedene Federalnom strategijom zaštite okoliša sa svojim Akcionim planom. To su :

- Donijeti potrebne zakon na nivou države i uspostaviti odgovarajuće kapacitete (posebno s ciljem realizacije međunarodnih ugovora o okolišu;
- Provođenje i pristup Protokola iz Kyota, Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama, čime će se omogućiti strano ulaganje u povećanje energetske efikasnosti, odnosno korištenje obnovljivih izvora energije;
- Pojačati inspeksijske službe za okoliš u entitetskim ministarstvima;
- Optimalan temelj razvoja institucionalnih odnosa, ne samo u sektoru okoliša znači izvršiti opću implementaciju standarda i kriterija okoliša na temelju strategije “dobrovoljno polučlanstvo”, u prvoj fazi, a u konačnici punopravnog člana Europske unije;
- Izvršiti ekonomske i pravne analize kako bi se pristupilo konvencijama i protokolima kojima BiH nije pristupila, te regulirati njihovu implementaciju na relaciji država – entiteti-kantoni;
- Formirati okolišno odgovorno tržište u BiH (privreda i prihvatljivo okolišno ponašanje; uvođenje državnih programa te okolišnih i ekonomskih poticaja integralno sa svim ostalim sektorima.

Akcioni plan Federalne strategije, je kroz tabelarni prikaz svih komponenata okoliša koje tretira Federalna strategija (zrak; zemljište; priroda i otpad) kroz pravni i institucionalni okvir, uz ekonomske instrumente zaštite okoliša, sa sistematiziranim naslovima mjera, uz planirani rok izvršenja, s odgovornim institucijama za izvršenje, kao i procijenjeni potrebni iznos sredstava i izvor iz kojeg pojedinačni projekti i aktivnosti trebaju biti financirani, predstavio svoj cilj. Obzirom na realnu raspoloživost financijskih sredstava i institucionalnih kapaciteta, Izvještaj o stanju okoliša daje presjek stanja realizacije. Pored sredstava koja se planiraju u Proračunu Federacije BiH, za implementaciju Akcionog plana neophodno je pokrenuti rad Fonda za zaštitu okoliša Federacije BiH i izvršiti nadogradnju njegovih ekonomskih instrumenata u skladu sa Zakonom o Fondu za zaštitu okoliša Federacije BiH (“Službene novine Federacije BiH”, broj 33/03).

3.2. Federalna strategija

Federalne strategije zaštite okoliša čine njeni sastavni dijelovi, i to:

- Federalna strategija zaštite prirode;
- Federalna strategija zaštite zraka;
- Federalna strategija upravljanja otpadom;
- Federalna strategija upravljanja vodama;

Ovaj strateški dokument na Federalnom nivou BiH je upućen prema kantonima kao smjernica za njegovu implementaciju u druge sektorske strategije. Smjernice su sljedeće:

- Kako poboljšati obnovu oštećenog okoliša, smanjiti korištenje, spriječiti opterećivanje, narušavanja i zagađivanje okoliša;
- Kako poboljšati uslove okoliša za kvalitetan život i zaštitu ljudskog zdravlja;

- Kako racionalno koristiti i očuvati prirodne resurse, i primijeniti način upravljanja kojim se osigurava obnova resursa;
- Kako sa zahtjevima za zaštitu okoliša uskladiti druge interese;
- Kako učestvovati u međunarodnoj saradnji u oblasti okoliša;
- Kako pokrenuti učešće javnosti u aktivnostima koje imaju za cilj zaštitu okoliša;
- Kako naći balans i koordinirati privrednim aktivnostima u implementaciji u socijalni i ekonomski razvoj u skladu sa zahtjevima zaštite okoliša;
- Kako uspostaviti i razviti institucije za zaštitu i očuvanje okoliša.¹²⁴

4. OSNOVNI OBLICI BIOLOŠKE I GEOLOŠKE RAZNOLIKOSTI I PRIRODNI RESURSI

4.1. Biološka i geološka raznolikost

Biološka raznolikost je fundamentalna komponenta životne sredine te najbolji i najpouzdaniji indikator stanja, trendova i potencijalnih mogućnosti razvoja države:—**Zemljište:** BiH je brdsko-planinska zemlja. Od ukupne površine 5% otpada na ravnice, 24% na brežuljke, 42% na planine, a 29% zauzima krš. Srednja nadmorska visina iznosi oko 500 m (na obali mora 0 m, a najviši vrhu, na planini Maglić je 2387 m). —**Ekološko-biogeografske prilike:** Šumski ekosistemi zauzimaju oko 41% površine. —**Biološka raznolikost:** BiH se svrstava u područja sa najvišim stepenom biološke raznolikosti u Evropi, te je stoga bogata biljnim i životinjskim svijeta i predstavlja ne samo nacionalno bogatstvo već i izuzetan razvojni potencijal.

Geološka raznolikost: Geološki sastav područja BiH je veoma kompleksan, koje treba sistemskim mjerama održivog razvoja očuvati za buduća pokoljenja. Sa aspekta geološke raznolikosti BiH predstavlja jedan od najunikatnijih regiona u Evropi. Imajući u vidu površinu zemlje, te broj do sada utvđenih geoloških rariteta, spada u red najraznovrsnijih zemalja u Evropi. Dinamičan reljef, pravac pružanja planinskih masiva, hidrografska mreža, blizina Jadranskog mora, uvjetovali su širok spektar tipova klime.¹²⁵

5. OSNOVNI VIDOVI UGROŽAVANJA GEOLOŠKE I BIOLOŠKE RAZNOLIKOSTI I PRIRODNIH RESURSA U BIH

Rizični faktori, tj. najčešći lokalni i globalni uzroci ugrožavanja biološke i geološke raznolikosti u BiH su:

- Neravnomjerno i neuravnoteženo upravljanje prostorom (bespravna izgradnja naselja i proizvodnih objekata, izgradnja saobraćajnica i ostale infrastrukture, porast urbanih zona),
- Neracionalna i prekomjerna eksploatacija prirodnih resursa - čiste i intenzivne sječe, lov, krivolov, neuravnotežena poljoprivredna proizvodnja,
- Neracionalna i neuravnotežena industrijska proizvodnja (odsustvo prečistača otpadnih voda, visoka emisija sumpornih spojeva u atmosferu, neracionalna potrošnja energije, niska resursna iskoristivost);
- Neracionalna i neuravnotežena energetska politika (nedostatna fiskalna politika - ulaganja u životnu sredinu mala ili nikakva, nepostojanje jasne strategije razvoja,

¹²⁴ Federalno ministarstvo okoliša i turizma, (2012-2017), Sarajevo

¹²⁵ Izvještaj BiH za Svjetski samit o održivom razvoju (WSSD), Procjena održivog razvoja u BiH, (2002), Sarajevo, Mostar, Banja Luka

nepostojanje programa bolje energetske iskoristivosti, primjena zastarjelog tipa menadžmenta na području energije, nedovoljna rekultivacija na površinskim kopovima, odsustvo izvodljivih programa sanacije starih rudnika i sl.);

- Slabo upravljanje akcidentima i katastrofama (požari, poplave);
- Nepostojanje jasnog institucionalnog okvira za upravljanje biološkom i geološkom raznolikošću;
- Nedovoljna i nefunkcionalna zakonska osnova na svim nivoima teritorijalnog i društveno-političkog organizovanja;
- Slaba proučenost biološke i geološke raznolikosti, te odsustvo kategorizacije stepena ugroženosti;
- Nefunkcionalna i nedovoljna implementacija postojećih zakona;
- Slaba i nedovoljna obavještenost vladinog i nevladinog sektora o značenju biološke i geološke raznolikosti za stabilnost zajednice i smanjenje siromaštva;
- Nepostojanje smjernica prema međunarodnim dokumentima koji regulišu održivo upravljanje bioraznolikošću kao što su: Konvencija o konzervaciji evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija); Habitat direktiva Evropske komisije (EC Habitats Directive 92/43/EEC); Konvencija o biološkoj raznolikosti, CITES konvencija, Ramsarska konvencija i sl.;
- Nepostojanje standarda i strategije o održivoj upotrebi prirodnih resursa;
- Nedozvoljena trgovina ugroženim vrstama biljaka, životinja i gljiva;
- Ne uključivanje u međunarodne projekte kao što su: Natura 2000 - Koherentna evropska ekološka mreža posebnih zona za konzervaciju; Evropska ekološka mreža (ECONET);

Nepostojanja dijaloga / partnerstva između države, građanskog društva i privrede u rješavanju pitanja razvoja i okoline.¹²⁶

6. 10 EKOLOŠKIH ZAPOVIJESTI

1. Najprije počisti pred svojim pragom,
2. Ono što si očistio/la danas čuvaj i sutra,
3. Jedna sijalica manje, energija više,
4. Cvijeće sadi, beri pohvale,
5. U zdravom tijelu zdravo piće i hrana,
6. Čist vazduh, dug život,
7. Manje papira, više šuma i kiseonika,
8. Ništa nije vječno - osim plastike,
9. Ono što imaš, nastoj da traje što duže,
10. Misli danas za bolje sutra.¹²⁷

7. ISO 14001 - SISTEM OKOLINSKOG UPRAVLJANJA

Prema standardu ISO 14001 - Sistem okolinskog upravljanja predstavlja dio ukupnog sistema upravljanja koji uključuje uređenje organizacije, aktivnosti planiranja, odgovornosti, postupke, procedjure za razvoj, implementaciju, postizanje, preispitivanje i održavanje politike upravljanja okolinom. Osnovni elementi EMS sistema su: osiguranje saglasnosti rukovodstva o potrebi uvođenja sistema upravljanja kvalitetom, formulisanje okolinske

¹²⁶ Redžić S. i „sar“, (2010), Stanje okoliša Federacije BiH, Sarajevo

¹²⁷ <https://www.ekapija.com/after-workhours/30569/10-ekoloskih-zapovesti>

politike, planiranje aktivnosti, provođenje planiranog, mjerenje rezultata, evoluiranje dostignutog i kontinuirano poboljšanje. Konceptija EMS sistema zasnovana je na uvođenju sistemskog i struktuiranog postupka okolinskog upravljanja na način da organizacija lakše spriječi i kontroliše nepovoljne uticaje na okolinu. S aspekta sličnosti sa drugim sistemima upravljanja kvalitetom u organizaciji, EMS sistem je najbližiji sistemu upravljanja kvalitetom, prema ISO 9000 seriji. To ne znači da je sistem kvaliteta uslov za uvođenje EMS, nego da organizacije sa već uvedenim sistemom kvaliteta prema ISO 9000 seriji, imaju određene prednosti, jer su oba sistema zasnovana na sličnoj filozofiji i imaju brojne zajedničke osobine.

ZAKLJUČAK

Nosilac moralnih vrijednosti je čovjek, stoga je i zaštita životne sredine na njegovoj savjesti.¹²⁸ Uvođenjem okolinske komponente u strateški menadžment firmi je zakonska osnovica i ujedno sredstvo za razdvajanje dobrih i loših firmi u državi, zatim, privreda će dobiti usmerenja u pogledu izbora predmeta proizvodnje, korištenja resursa, biće podstaknuta da ekonomičnije koristi sve vrste resursa. Zahvaljujući okolini, mnoge firme će ostati na tržištu i povećati svoj prihod. Zaštita ozonskog sloja je samo jedan od primjera gde većina međunarodnih ugovora (konvencije UN) ima program sprovođenja ugovora i podrške u zaštiti životne okoline. Doprinos intenziviranju ekologizacije svijesti je na državi, medijima, sistemu obrazovanja i kulturi građana. Općenito, održivi razvoj menadžmenta i naše civilizacije uopšte podrazumijeva ravnotežu između potrošnje raspoloživih resursa i sposobnosti društvenih sistema da zadovolje potrebe sadašnjih i budućih generacija. Donosi nam novu optimističnu viziju globalnog razvoja, stavljajući akcenat na nove poslovne strategije preduzeća kao bazične jedinice ekonomskog i tehnološkog razvoja, koje moraju uvažavati sve rigoroznije ekonomske i ekološke kriterijume.

*„Održivi razvoj je onaj koji nas trajno održava kao biološku vrstu i kao kulturna, odnosno društvena bića“.*¹²⁹

LITERATURA

- [1] Barboure, I. (1980), Technology, environment and human values, New York
- [2] Đorđević, J.S. (1994), A new ecological ethics and eco-marketing. U Urban Ecology, Rostov on Don
- [3] Federalno ministarstvo okoliša i turizma, (2012-2017“, Sarajevo
- [4] Izvještaj BiH za Svjetski samit o održivom razvoju (WSSD), Procjena održivog razvoja u BiH, (2002), Sarajevo, Mostar, Banja Luka
- [5] Redžić S. i „sar“, (2010), Stanje okoliša Federacije BiH, 2010
- [6] Zakoni o zaštiti okoliša FBiH, (2003), Sarajevo

INTERNET STRANICA

- <https://www.ekapija.com/after-workhours/30569/10-ekoloskih-zapovesti,pristupljeno 01.02.2018.>

¹²⁸ Barboure, I. (1980), Technology, environment and human values, New York

¹²⁹ Đorđević. J. S. (1994), A new ecological ethics and eco-marketing, Urban Ecology, Rostov on Don